

Spetsiaalne fond

~~1.28.1917~~
~~1.10~~
1917

~~1925.~~
~~V623~~

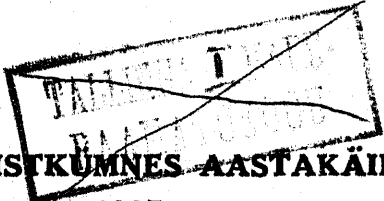
EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: J. AAVIK, M. J. EISEN, V. GRÜNTAL,
A. JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, A. KITZBERG,
J. KÖPP, J. LUIGA, W. REIMAN, J. TÕNISSON.

TEGEV TOIMETAJA J. W. WESKI

ENSV
Puhkuse
Rahvuslik
SP, 1429
EP435

KAKSTEISTKUMNES AASTAKÄIK
1917

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1917

XII AASTAKÄIK

№ 6

Loomaohver.

M. J. Eisen.

2

Lambaohver.

Võnnu õpetaja Körberi teadete järele ohverdati Võnnu Torrokatses lambajumalale lambaid. J. Ruusi teadete järele ohverdati Teriketsis aga kitsa ja muid loomi, siis mitte ainult lambaid (Eesti Kirjandus 1914, nr. 1). Iseäraliseks lammaste ohverdamisepäevaks tuleb olevipäeva arvata. Sel päeval tapeti lamm, keda tavaliselt „Olevi lambaks“ hüüti. Lamba verd valati aianurka, sisikond viidi ohverdamisepaika, liha söi aga pere. Lamba ohverdamine tõi elulammastele tervist ja sigidust. Tapetav lamm jäeti tihti niitmise ajal niitmata. Lammaste tõbe puhul anti töötus olevipäeval lamm tappa. Tapmise ajal tilgutati verd elusate lammaste jooki; liha söi osalt pere, osalt anti vaestele (Holzmayer, Osiliana, lk. 110). Nagu Tõniselt ohverdamise eest sigadele õnnistust loodeti, nii loodeti olevipäevalt sedasama lammastele. Olev ei jõudnud meie maal ammugi nii suure au sisse nagu Tõnn. Niipalju kui teada, leidus Karuse kihelkonnas ta kabel. Püha Olev tungis liig vähe rahva sügavamaisse ridadesse ega jaksanud seega lammaste kaitsjana küllalt mõjuvana esineda, kui ka mungad ta teenistust ehk rahvale „kaela“ tuupisid. Olevipäev langes juhtumisi selle aja peale, mil ennemuiste vist surnutele lambaid ohverdati.

Agas ainult olevipäev ei helista lambale hingekella; veel mõni muu päev toob lambale niisama hädaohtu. P. Lensin teatab Rõuge kihelkonnast, Pindist, et seal rahvas iga aasta sügise poole korra järele valge oina ohvriks määras. Liha lõigati tükkideks, küpsetati vardas ohvritulel, leib toodi kaasa. Niisama kirjutab sama teataja, et Paistus Koodiorus oinas ohvriks tapeti. Enamasti igal

pool on veel viisiks mihklipäeval lammast veristada. Mõnes kohas kutsutakse sugulased ehk külarahvas lambaveristamise pidule. Lamba verd ja sisikond viiakse enamasti aianurka, liha aga söövad koosolijad. Rõhku pannakse selle peale, et lihast midagi teiseks päevaks ei jääks. Kui kõik liha söödud, võib loota, et tuleval aastal lambaõnn õitseb. Viljandi- ja Tartumaal olen kuulnud, et mihklipäeval tapetud lamba verega lauda seinu pritsitakse. Niisugune seinte pritsimine verega toob lammastele tervist ja varjab neid äparduste eest. Võrumaal öeldakse, et mihklipäevaks tingimata „Mihkli oinas“ tuleb tappa; osa sellest langeb ohvriks. Niisamaa ustakse, et lamba tapmata jätmise lambasurma lauta saadab. Holzmayer teab, et lambatõbe puhul tõotus antakse olevipäeval lammast tappa. Tapetud lamba verest antakse kolm tilka verd muude lammaste joogi sekka. Tapetud lamba liha jäetakse muist vaestele (Osiliana, l. 110).

Vaaksaare ja Sulbi küla rahvas Setu piiril läheb päev enne jakobipäeva Anne mäele, sinna suitsetatud ja keedetud lamba päid ja jalgu ohvriks viies. Sulbi küla palvemajas riputatakse nende ohvriannete peale õnnistatud vett ja jagatakse siis osalt vaestele, esiti lamba terved ja pooled pead, siis jalad, viimaks villad. Lambaid ohvriks tappes palutakse järgmist palvet: „Puhas, pühä Ann, hoia ja varja, siita ja soeta, nooruta noorukeisi, väeta vanakeisi. Hoia esi puu tagast ja puhma tagast, kivi tagast ja kannu tagast! Ole esi lamba karjuses, uma karjuse ommava ullis; ole esi, puhas Anne, karjuse ülekaeja, hoia esi üle suve kari mõtsan kurja eest, varja kari viha eest, kodun kari kahju eest!“ (Wiedemann, l. 416).

Rõngus Palumatsi külas ohverdati 17. aastasajal annapäeval. Puuduvad ometi teated, missugusid ohvrid seal ohverdati.

Kel tõnispäeval siga puudub veristamiseks, veristab sel päeval lamba, kui loomaõnne ei taha täiesti kaotada.

Laiuse kihelkonnas kõneldakse, et Ripoka Ollimäel vanemal ajal jaanipäeval suitsetatud ja keedetud oina päid ja jalgu ja lamba villu ohverdatud. Ka nende ohvriannete peale riputatud pühitsetud vett.

Türi kihelkonna kohta teatatakse, et seal 19. aastasaja lõpul veel niisugune viis valitsenud: Kui kuskil talus loomi tapeti, aga nädal ehk hiljem peale selle talus keegi suri, tapeti jälle loom, enamasti lammas, selle peale

vaatamata, et liha küllalt oli. Küsimise peale, miks jälle loom tapeti, sest et liha küllalt, vastati: See on niisugune viis, et surma puhul ikka loom tapetakse!

Kitseohver.

Kitsede ohverdamisest kõneleb, nagu kuulsime, õpetaja Körber Võnnu kiriku ajaloos, tähendades, et Kärša külarahvas kitsejumalale iga aasta kitsa ohverdada. Kärša küla kitsejumal jääb muidu tundmata suuruseks.

J. Ruusi teadete järele ohverdati Võnnu kõstrimaja ligidal Teriketsis niisamati kitsa ja sikka (Eesti Kirjandus 1914, nr. 1). Kitseohvrast kõneleb veel Fabriciuse ajaraamat. Niisamasugusest ohverdamisest jutustab ka Nyenstaedt: Vihma puudusel viivad nad püha paika siku ja vaadi õlut ja „paneivad seal nahka“ (Monumenta antiquae Livoniae II, l. 11). Tähendatud märkus ei nimeta küll otsekohe ohverdamist, aga sisaldab ohverdamise mõtte, ilmub nagu tõenduseks Fabriciuse teatele, kes põuaaegsest lehma, siku ja kuke ohverdamisest ja õlle tulde valamisest räägib.

Haani vallas Rõuge kihelkonnas näidatakse kitsekivi. Kivile anti see iseäralik nimi seal ohverdatud kitsede järele (Wiedemann, l. 414). Kellele ja kuidas seal ohverdati, selle kohta puuduvad teated. Wiedemann nimetab ainult niipalju, et seal kitse verd põletati.

Kreutzwaldi teadete järele peeti sügisel pööripäeva ajal Turise pidu, kus Turise auks sikk iseäralikkude kommetega ohverdati. Niisugune siku ohverdamine olnud Virumaal veel 19. aastasaja algusel viisiks ja selle ohverdamise ajal lauldud Turise pidulaulusid (Verhandlungen der G. Est. G. II, 3, l. 49). Teises kohas teatab Kreutzwald jälle, et endisel ajal ilmaallikatele siku päid ohverdatud; siku pea heidetud otsekohe allikasse (Der einfältigen Esten, l. 7). Võimalik, et Virumaal pööripäeva ajal sikkusid tõesti ohverdati, aga kas Turise auks, jääb küsitavaks. On ju Turis jumalus, kelle Kreutzwald meile välja nõitunud, aga kelle olemisest me muidu midagi ei tea.

Toomapäev näikse vanasti kitsedele hädaohtlik olnud olevat. Sel päeval kustutati mõnegi kitse eluküünal ja viidi kits ohvriks. Aga mitte ainult toomapäeval ei ähvardanud kitsa hädaoht: muilgi päivil varitses neid ohvri nuga. J. Jungi teadmise järele tapetud vanemal ajal pärtlipäeval sikk iseäralikkude tempudega ära (Kodumaalt nr. 6, l. 80). Rahva seletuse järele sündinud siku tapmine

1343 Viljandis kottides surmatud mässumeeste mälestuseks. Õieti tähendab J. Jung, et see seletus põhjusetu. Siku tapmist tuleb tingimata ohvrimõttega seletada. — Iga neljapäev võis kitsele surmatunni tuua. Jäärjast saadud teadete järele edendas kitseohver rahaaugu avamist, varanduse kättesaamist. Rahaaugu otsijad sammusid sagedasti neljapäeva-õhtuti arvatavale rahaaugule, veristasid seal kitse, riputasid verd rahaaugu valvajale meeleheaks, rahakasti kerkimist oodates. Mida niisugusel puhul kitse kehaga tehti, selle kohta puuduvad teated. — Otepäas seletatakse, et raha kättesaamiseks mulla põuest 7 alasti inimesel taryis 7 musta sikuga rahaaugu juures künda, ilma neid ohverdamata (Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft I, 2, l. 84). Endist ohverdamist tuletab meele viis surnud kitse, põrsast ja talle katusele visata, et muud loomad seda paremini kasvaksid (Forselius, Eestlaste ebausku kombed, l. 32).

Jahimeestest teatakse Peipsi pool, et nad metskitse mahalaskmise puhul osa kitseliha ja tüki nahka ohvrikivile annetasid. J. Jung kirjutab, et möldrid vanasti tõnisepäeval siku ehk oina tapnud ja liha veskikivil ühes perega söönud (Kodumaalt nr. 6, l. 38).

Seaohver.

Seaohvrid ohverdati vististi palju. Iseäranis hästi hoidsid endid alal seaohvrid ristiusu ajal. Ristiusk õpetas uusi kristlasi karja, nimelt sigade kaitsjat Antoniust austama. Antoniuse auks ehitati siin ja seal kabelid. Mungad nägid hea meelega, et rahvas kabelitesse sigu tõi ohvriks. Rahvas ohverdas sigu õieti vanadele jumalatele; mungad nimetasid ohvrisaajat pühaks Antoniuseks, kellest rahvasuu hiljemini Tõnise, Tõnni tegi. Sigade ohverdamisest enestele kasu lootes kihutasid mungad inimesi just taga põrsaid ohverdama. Viljandis näituseks kasvatasid isegi mungad kangesti sigu, muidugi mitte ohverdamiseks, vaid söömiseks Antoniuse auks. Antoniuse mungad arstisid peale selle sealihaga pidalitõbe. Munkade sead uitasid linna valli taga, väiksed kellad kaelas. Tihti rändasid need mungad mööda külasid, kus rahvas neile püha Antoniuse jaoks nuumpõrsaid ohverdas (Amelung, Geschichte, l. 16, 20). Munkade sigadest päris Seasaare kõrtski enesele nime.

Urvaste õpetaja Gutsclaff tähendab 1647, et Vaabinas Püssinikul kabel olemas, kus talupojad tõnisepäeval sea päid ohverdavad. Jakobi kihelkonnas annab ülem

kiriku eestseisja 1684 käsu tõnispäeval Vahanurme kabelisse minekut ohverdamise pärast ära keelda. Ei ole küll öeldud, mida ohverdati, aga oletada tuleb, et sea päid, nagu mujalgi. Pillistvere kirikukatsumise protokollis 19. veebr. 1680 kirjutatakse: „Õpetaja teatab, et talupojad Antoniuse päeval laudas söömaaga peavad, kus üks kinni seotakse, kes peab hüppama; nad ütlevad, et loomad kaasa tantsivad. Sealjuures valatakse üht toitu iga looma kurku. Nii on veel 4 aasta eest tehtud. Samuti tehakse kadripäeval lambalaudas.“

Suure-Jaani Risti kiriku kohta tähendatakse kirikukatsumise protokollides 1731: „Maal, kus viis Viljandi lossi talupoega elab, kes Suure-Jaani kiriku alla kuuluvad, on kivimaja, ilma katusega ja akendeta, kuhu iga aasta 2. mail palju rahvast kokku kogub ja kus nad oma ebauskude peavad ja kõiksugu sea, lamba ja sarnaste kõrvade ohvrid ohverdavad“ (Busch, Ergänzungen der Materialien II, 976). 18. aastasajal ei ohverdatud seega enam sigu endid, vaid ainult veel sea kõrvu. Ohverdajad arvasid paremaks liha ise ära süüa kui seda lagunud müüride vahele koortele ja lindudele roaks viia; need võisid kõrvadega leppida. Vana usk aga nõudis, et midagi viidi. Ometi kinnitavad 1769 Vene riigi olu kohta kirjutatud kirjad, et eestlased ristteel pühale Antoniusele ohverdavad (Busch, Ergänzungen II, l. 1189). Peale tõnispäeva oli veel 13. juuli Antoniusele pühendatud; vanades tähtsamatutes seisab selle päeva ees sea pea. Puuduvad ometi kindlad teated, kas sel päeval sea päid ohverdati.

Läänemaal, nimelt Hanilas oli sea jalgade söömisega tõnispäeval veel iseäralik komme ühendatud. Pimeda tulekul kogusid külanaised kokku, vanu riideid ja muid asju kaasa tuues. Need panid nad kera moodi kotti. Niisugust kotti vanade riietega ja muude asjadega kutsuti „k a d a k s“. Kott seoti kinni, naised võtsid pikad pulgad kätte ja hakkasid kada küla karjamaale veeretama, ise kooris üteldes: „Kada, mine N. N. karjamaale!“ Ei ole ka kada ohvriloomu selgelt toonitatud, näikse ta ometi ohvrite kilda langevat. Seda vähemalt näitab ta otstarve kätte: kada pidi karja suvel kõige kurja ja õnnetuse eest hoidma. Karjakaitsja sai oma osa riideid ja muud tühjätähja; tänu täheks pidi ta kada valmistajate loomi varjama.

Tõnispäeva ohverdamisekombed on endid meie päevini osalt alal hoidnud; vähemalt tuletavad need kombed endist ohverdamist meele. Laialt on rahvas seas viisiks tõnispäeval siga tappa. Seda siga ei ohverdata ometi

enam katoliiklaste Tõnisele ega vanade eestlaste karjajumalale, vaid see ohver langeb pererahvale enesele toiduks. Tõnisepäeval süüakse tapetud sea pea. Tapmise puhul palutakse ühtlasi Tõnist: „Püha Tõnisekene, hoia mu orikakest, kaitse mu karjakest! Puhas, püha Tõnisekene, ole mu söötja ja jootja! Ole sa hoidja ning varjaja ning anna meile armu ning heida heldust oma armuga, kuis sa oled meile annud ja armu heitnud!“ (Wiedemann, l. 350). Minu meelest näib, kui ei oleks see palve üleüldine olnud, vaid enam ühe kolga oma. Ülepea pidi sea pead õhtul söödama, mitte päeval; siis võis loota, et sead suvel õnnestuvad. Võrumaal süüakse tõnisepäeval ainult pool sea pead ära; teine pool viiakse „põõsasse“, ohverdamisepaika Tõnisele.

Saaremaal võtsid varem al ajal kõik peremehed sea poole pead ja viisid pühale mäele Tõnnile ohvriks. Tarvastus istus tõnisepäeva õhtul peremees ratsahobuse selga, pani suure puhastatud sea pea poole kotti ehk võttis kaenlasse ja ratsutas siis ohvripaigale, pani pea sinna maha, koju tagasi vaatamata kihutades. Paistus on paari talu ligidal Tõnise mäed, kus vanasti seapäid ohverdati (Postimees 1903, nr. 89). Pajas keedetud seapea leent valati peale selle iga tee ja raja peale maja ümber. Sea pead jagades lausub perenaine veel: „Must p—e välja, valge p—se sisse!“ see tähendab: hämarad ajad lõpevad, valged algavad.

Vastlapäeval võetakse sea jalad käsile. Võrumaal keedetakse need kapsta ja oa segu leemes ära. Perenaine sööb neid perele, ise öeldes, et kogu siga juba söödud, olgu ka, et liha veel mõneks ajaks jätkub. Virumaal pidi iga pereliige tingimata jalgest osa saama; ei jätkunud neid, poolitati.

Sea jalgade kondid viidi sealauta, visati nurka ja öeldi emisele: „Tee mulle nii mitu poega kui siin kontil!“ Ehk jälle laps viis suus kondid toa lakka ehk koguni metsa. Teisal kanti sea kondid ristteele (Varonen, Vainajainpalvelus, l. 261). Niisugune kontide ohverdamine pidi sigadele suvel sigidust tooma (Wiedemann, l. 352). Sea saba hoidis perenaine kuni jüripäevani, Võrumaal kuni odrakülvi ajani. Odrakülvi ajaks keetis ta saba ära ja söötis peremehele, lootes, et siis odra pead nii tugevad kasvavad kui sea saba.

Meie Tõnise asemele näikse Kraasnamaal Toomas astuvat, muidugi mõista enese taha niisama muistist esivanemate oma jumalust peites kui Tõniski. Paraskova

külas langeb pererahvas toomapäeval toas põlvili maha, peremees riputab nende peale puhta vihaga vett, kannab põrsa, kana ja kuke ümber põlvitajate; selle peale veristab peremees need loomad, paneb liha katlasse keema, viib Toomale aianurka tema osa, ülejäänud osa sööb pererahvas (Kallas, Kraasna Maarahvas, l. 77). Umbes niisama sündis perekahja puhul. Nädal, kaks ehk kolm peale mihkli-päeva kogus perekond tuppä, heitis põlvili; peremees kandis elava põrsa kolm korda perekonna ümber, veristas põrsa ja palus pühalt Toomalt õnnistust (Kallas, Kraasna Maarahvas, lk. 84). — Jäärjast teatatakse, et seal vanasti Kõva Toomas iga neljapäeva õhtul Kukeoja ääres kas põrsaid ehk kukkesid ehk kanu ehk tallekesi ohverdanud.

Toomapäev langeb jõuludega peaaegu ühte, vähemalt Must Toomas. Laialt on ennast see ohverdamise mälestus jõulu ajal alal hoidnud. Jõuluks veristatakse meie päivil tihti siga, valmistatakse kääki ja vorsti, kantakse seakints lauale. Kõik nii igapäevane asi, aga jäänus siiski muistsilt ohverdamisepäivilt.

Muiste ohverdati põhjamaal jõulu ajal igal pool sigu, nimelt Freyale orikaid, keda lepituseorikateks kutsutakse (Grimm, D. Mythologie I, l. 41—42). Vist tehti meilgi nii, kusjuures kogu pere laiemas mõttes ohvrisöögile ilmus. Ristiusk kaotas jõuluorika, aga kints ja vorstid jäid meie päivini mälestuseks.

Preisi Samimaal laskis veel 1531 kuue küla rahvas preestri kaudu sea ohvriks tappa ja sisikonna pidulikult ära põletada. Selle seaohvriga lootsid nad paremat kalaõnne kätte saavat, said aga kalaõnne asemel karistust kohtu poolt (Amelung, Baltische Culturstudien, l. 307).

Vaesemad inimesed ohverdasid tõsise orika puudusel sümboolse orika, leivast tehtu. See jõuluorikas elab enamasti igal pool Eestis alles; vähemalt saartelt, Läänest, Harjust ja Järvast olen ta jälgi leidnud. Järvas oli sellel jõuluorikal varemini iseäraline pikem ettevalmistamine. Lõikusele minnes pidi peremees kõige enne alustust tegema. Ta võttis mütsi peast, lõikas kolm peotäit vilja, sidus vihku, luges palve peale. Alles selle toimetuse järele tohtisid muud lõikajad tööle hakata.

Esimese rehe ajal peksti see vihk enne üksikult ära. Siis võttis peremees sellest rehest kolm õlekubu ja pani väikse koo kolme suure koo vahele toa lakka. Sügisel, lojuste lautapanekul anti neist kolmest koost ja väiksest vihust lojustele kõige pealt ette; see pidi toidule tooma jätku ja loomadele õnnistust.

Väikse vihu vilja viis peremees veskile, jahvatas jahuks. Jahust valmistas perenaine 3—4 naela raskuse, ülespidi kergitatud otstega leiva, „jõuluorika“. See jõuluorikas seisis kõige pühadeaja laual. Vana aasta õhtul pani peremees jõuluorika peale nii mitu soolatera, kui mitu looma tal olemas. Jäid soolaterad sulamata, ei kar-detud uuel aastal loomaõnnetust; sulas mõni soolatera, oli selle tera kohta määratud loomale äpardust karta.

Teisal ei nimetatud iseäralikku jõululeiba jõuluorikaks, vaid lihtsalt jõulukakuks, nimelt seal, kus jõuluorika nimi tundmata. Kuid jõulukakulegi katsutakse tihti sea mood anda; taignale pistetakse sõrmega „silmad päha“, käsi moodustab silmade juures otsa teravaks ninaks, teeb kaks jalga alla, lähedalt, perenaine katsub kakule võimalikult sea väljanägemise anda. Uuel aastal viiakse jõuluorikas ehk jõulukakk lauta ja antakse natuke sellest igale loo-male. Saaremaal ilmub jõulus mõnes kohas reaalne jõulu-orikas nuumatud põrsa näol kõige peaga ja jalgadega lauale, mõnes kohas aga ainult sümboolne.

Mööda minnes tähendan veel, et siin ja seal jõulu-orikas „jõulupulliksi“ nimetati, vahel koguni „härja-kakuks“.

(Järgneb).

Keel ja kiri.

Äremärkused A. Saaberki „Vigala murde peajoontele“.

Murrete uurimine vilbib meil alles lapsekingades. Dr. L. Ket-tuse Kodavere murde põhjaliku uurimise kõrval on ainult mõni üksik väike harutus ilmunud. Neile on nüüd A. Saaberki poolt „Vigala murde peajooned“ lisaks tulnud. Muist murretest rohkesti erinev Vigala murre oleks põhjalikumat uurimist ära teeninud, aga praegusel ajal tuleb vähemagi tööga leppida, seda enam, et nime-tatud harutus õieti uurimise-teenikonna aruandena tahab esineda. Luba-tagu mulle, kes selle murde alal sündinud ja üles kasvanud ja seda murret aastat 60 tunnen, mõned äremärkused A. Saaberki töö kohta teha. Äremärkusi tehes astun lehekülje lehekülje järele edasi.

Kala sisse ostmas, s. o. silku ostmas käivad Vigala mehed tava-liselt Pärnu rannas, Pärnu ja Kastna vahelistel kohtadel, enamasti Audru ja Pärnu kihelkonnas. Ainult mõned harvad muretsuvad Matsalu lahest või õigemini Kasari luhast säinu, vimmu, latikaid jne. Vigalas tuntakse ainult Tiinuse, mitmes kalendris kirjutatakse ka Tiinuse.

„Körstus“ (§ 1) on Vigalas üleüldiselt nii hästi kui tundmata. Ainult paarilt vanalt inimeselt olen „Körstus“ kuulnud. Juba minu lapsepõlves räägiti igal pool Kristus.

„Uuendused“ (§ 5) on uuemal ajal tarvitusele võetud. Varemalt öeldi alati „uiendused“.

„Varased“ ja „endised“ (§ 6) asemel kuulsin lapsepõlves alati „varatsed“ ja „entsed“.

Minu noores eas räägiti Vigalas n sõnades unik, kanikas ja sõnik ühte viisi välja, senni ja kunni aga nii, kuidas A. Saaberk kirjutab (§ 16).

Ju 50 aasta eest tarvitati üleüldiselt jää aseme „eä“ (§ 18).

„Ära“ sõna (§ 21) ei tarvitatud vanemal ajal sugugi. Kuuldi ainult „ää“.

„Orst“ sõna (§ 23) tarvitatakse koguni harva. Ei mäleta seda kunagi olevat kuulnud. Alles Kunderi kirjadest lugesin selle sõna.

§ 29 „kaus“ olen ikka kuulnud „kauss“ välja räägitavat.

§ 33 algab rohkete trükivigadega. „Jagu, jagama, jaurama“ on peale Vigala veel laialt tarvitusel. „Vaaritsema“ esineb Vigalas koguni harva.

Vigalas tarvitatakse „kuevattab“ (§ 37) sõna kõrval ka „kuebattab“.

„Tedrek“ (§ 38) kuulukse koguni harukorral. Tavaline nimetus on „tidrek“ (§ 38).

§ 39 kohta oleks seda öelda, et „mena“ asemel olen väga sagedasti „menä“ kuulnud, niisama „senä, sinä“. „Sitse-poole“ kõrval räägitakse sagedasti Vigalas ka „seetse-pool“, niisama „kirves“ kõrval „kirbes“; vähemalt räägiti nii aastakümnete eest.

„Kuehad“ (§ 40) kõrval kõneleb vigalalane ka „koehad“.

§ 43 „kõõpima“, „veidralt käima“ tähenduses on mulle võõras. Tunnen „kõõpima“ tähenduses noaga aiavilja koorest puhastama, näituseks „kõõbib porgandid“.

Minu kuulmise järele ei ole sõnades „tee“, „mees“, „peerg“, „teenima“, „peenike“, „Eesti“, „list“, „leenis“ sugugi puhas i olemas, vaid palju enam kuulub see täishäälik i ja e vaheliselt. Torgu küla (§ 44) ei ole öleti olemaski; leidub 2, praegusel ajal õigemini ainult üks Torgu talu.

„Tuuma“ (§ 45) on haruldane sõnakuju. Sa gedamini olen kuulnud u ja o vahelist täishäälikut selles sõnas.

„Aitma“ olen harva kuulnud, tavaliselt „aitama“. Koe bad = kuuvad (§ 48) olen esimese täishääliku enam u poole kuulnud kalduvat.

„Aogud“ ja „jõulud“ (§ 49) sõnade kõrval esinevad ka „augod“ ja „jõulod“, „jõõlod“.

§ 51 kohta olgu tähendatud, et vanemal ajal vokaalharmooniat rohkem tarvitati. Olen kuulnud ka nälgümä, vältümä, täkötämä. Üle-

pea pean nimetama, et varemalt silpide lõpu a'd ikka vähe nagu ä'd kuulused, õieti midagi a ja ä vahelist esitasid. Igatahes on Vigala vokaalharmonia tähelepanemise väärt. „Test“ olen harva kuulnud, enamasti ikka „teesed“.

§ 56-le võiks juure lisada, et verbide tegeviku kesksõnades (partitsiipides) täishäälik iseäranis hea meelega välja jäetakse ja mitu täishäälikut kokku kuhjatakse, näituseks surnd, annnd, käsnd, peksnd, tahtnd, rääknd (ka rääkind), lasknd, istnd, kisknd (ka kisnd) jne. Täishäälik i muutub diftongis mitte tihti e'ks, näituseks seesab seenä peäl, seetse, teene jne. Isegi „ei“ asemel õeldi varemalt ajal „ee“ (egä mä egä nä ee teänd = ega ma ega nad ei teadnud). Ka õu moondub vahel õõ'ks, näituseks tõõseb = tõuseb, õi õe'ks, näituseks sõedab, võedab jne.

M. J. Eisen.

*

Veel mõned tähendused Slaavi laensõnade kohta.

V. Ernits heidab mulle omas pikas, ohtrate allikate nimetusega varustatud vastuseletuses Slaavi laenude asjas teatavat pealiskaudsust ette, vahest ka juba tehtud leiduste uut ülesleidmist.

Muidugi olen ma omas kirjutuses suurema lugejatehulga maitset silmas pidades asja kergemalt puudutanud, kuna ma sugugi sõnade algkujude otsimisi oma ülesandeks ei pidanud, vaid ainult näidata tahtsin, et Vene resp. Slaavi laenude kohta kitsamas mõttes enamasti ikkagi vastavaid sõnakujusid Läti-Leedu keelest võiks leida. Allikate ettetoimine tunnistaks küll ju kirjutuse kompetentsusest ja asjalikkusest, kuid sagedasti tuleb ette, et autoriteet isegi hästi oma väidete ja oletuste sisse ei näi uskuvat ja aja jooksul tihtigi oma arvamisi muudab. Või on näit. Sobolevski Seligeri nime hindamine juba kindel tööde ja mitte paljalt oletus, millele alla kirjutada veel varane? Või ongi iga kord kas või kõige anderikkamal geeniusel võimalik ainult oma kirjutuselaua taga viibides ja elavast rahvast enesest ja nende elu-olu tingimistest eemal olles, ainult raamatutes ja ajakirjades leiduvat materjaali läbi tuhnides ja enese arvamisi juure lisades oma väiteid kui mõnda fait accompli ilmuda lasta? Kuna üksikud keeled veel sugugi uurimisetasapinnaliselt üksteisele vastaval kõrgusel ei ole, nii oma stataarse grammatika väljatöötamise pärast, mille kindlaksmääramiseks ajaloolised võtted sugugi ei tohi puududa, kui ka veel rohkem leksikoloogiliste andmete poolest. Või kuidas on väike puudulik Läti Ullmann Dali*) ja Sresnevski sõnakorjandustega tasakaalus? Dr. Mühlenbach nägi ligi 40 aastat oma Läti sõnaraamatu kallal vaeva ja see ongi peaaegu trükivalmis, kuid surm tabas usina uurija sõjapaos keskeelt tema viimast ülelibastamise-tööd. Ja kulub vist aastaid, enne kui see piinliku hoolega toimetatud teos valmina melle ükskord esineb. Aga

*) Ma ei tea, kas leksikograaf Vladimir Dal, sündimise poolest kasakas, ise iialgi oma nime Dahl on kirjutanud.

kui palju häid võrdluseaineid ja uusi kujusid töötab see sõnaraamat mitte ainult Balti uurijale ?

Ja miks ma Pavskit nimetasin ? Noh, sellepärast, et juba 80—70 aasta eest protohierei Pavski, see Vene Mezzofanti, hea Slaavi ja Läti-Leedu keelte tundja üleüldse ja oma aja kõige parem Semiidi keelte oskaja Venemaal, sõna „ШМЕЛЬ“ venepärasuse juures niisamuti kahtles, nagu nüüd näit. V. Ernits kimalast Soome-Eesti tõult laenatuks peab. Muidu ei võta ma aga Pavskit iseäraliselt arvesse : kõige juhtuva teravameelsuse kiuste paistab tema võtetest ometi батюшка välja. Aga ka Hermannist ei saa Eesti keeleteadus vaikides mööda minna, tema Neapoli eeslite karjumise peale vaatamata.

Kuid asume asja juure !

Ikke sõna ulatust Slaavi keeltes hinnates tähendab V. Ernits, et Liivi keeles ikkagi vana laen Vene-Slaavi keelest sõna lunka (jõekäär) näol esinevat, kuna näit. Dali sõnaraamatus, kus nimelt ka murdesõnad on ruumi leidnud, лука umbes sedasama tähendavat. Päris õige ! Tähtsamat kõverust Volga jooksul nimetatakse isegi geograafia õperaamatutes Самарская лука'ks. Mul on ka võimalik näidata, et Vana-Vene keeles Liivi „lunkale“ vastav vorm on olemas, mis, y asemel ninahääle jussiga (юсь=un+g) kirjutatud, nasaalselt l u n g k a kõlas ja praegusest лунка'st, kus n-häälik puhtalt kõlab ja mis „kuukest“ ja „võisilma pudrus“ tähendab, lahus tuleb hoida. Selle jussiga kirjutatud лука kohta lausub Buslaev : лука (злоба, лукавство, первоначально кривизна), откуда : лукавь, лукавить. Лука algustähendus on siis kõverus. Nüüd vaatame ka natuke vana Läti-Leedu etümoloogilist tehnikat. Vana puhas kui ka nasaalne n-häälik teiste konsonantide ees on tüveosas, kui ta tingimata selle kindlana elemendina, tundemärgina ei esine, enamasti praegusest Läti keelest välja langenud, eelseisvat täishäälikut pikendades ja selle kvaliteeti sagedasti muutes, kuna ta Leedu keeles veel vastu on pidanud ; nii näit. võrdle Läti j u h g s ja Leedu j u n g a s, Vana-Läti p r a n t u ja nüüdne p r o h t u. Vene лука'le vastab etümoloogiliselt praegune Läti l o h k s, Leedu l a n k a s, Eesti l o o k. Praegusele Läti -o h -l e*) sõna tüves vastavad harilikult vanad nasaalsed -an- või -un- ; nii pidi siis nüüdne Läti l o h k s õige vanasti kas l u n k a s või, nagu Leedu keeleski, l a n k a s kõlama, kuna lõpp -a s nimelt eufooniliselt tingitud on. Sõnast l o h k s on aga adjektiivsed l o h k a (i) n s ja l u n k a (i) n s (painduv, painutada andev) olemas, millest näha, et l o h k s vanas Läti keeles vististi l u n k a s pidi kõlama ja seega nasaalsele Vana-Vene лука'le täiesti vastav oli. Nii oleks siis ka Liivi lunka loomulikult Läti poolt laenatud, nagu piiriäärses Hallistes ja Saardes sõna tuuts, mis naabruse lätlaste juures d u h z (i) s või d u h z e kõlab, mõnes kohas Lätis aga vana viisi veel d u n z i s : sõna tähendab pikka pussnuga. Kui ma oletasin, et ike Soome sugu keeltesse ka õhtu poolt võib laenatud olla, siis võis see ju ka vanade preislaste

*) Tarvitan paremaks arusaamiseks Läti vanemat kirjaviisi.

kaudu sündida, kes peaaegu liivlaste või kurelaste otsekohesed naabrid olid. Nro on minu arvates Kiriku-Slaavi keele mõjul Vene keele üles võetud. Et Slaavi keelte tüves ig- ja mitte jug- ei esine, nagu kõigis teistes vanemates keeltes, siis on märgata, et Slaavi vorm üleüldse noorem on ja, võib olla, germaanlastelt, ütleme gootlastelt, on laenatud, kus näit. j o h i g o'ks häälte ümberpaigutamise (metathesis) läbi omapärasemaks tehti.

Kimalase nime kohta ei ole ma ju sugugi ütelnud, et see ainult Eestis esineb, vaid ta on pea kõigile läänesoomlastele teatavate häälte varjundustega ühine. Kimalasele on aga täiesti omane kimina sranane häälitsemine, kui ta oma pesa lõhutud ja meetagavara riisunud leiab olevat; ta põriseb siis kurjalt ümber vaenlase pea, kui ta teda ähvardab, sumiseb aga, kui ta rahulikult tööd teeb. Kimalasi tunnen ma kolme tõugu: suured kirjud, sõrmeotsa jämedused, elavad ainult mõned üksikud koos, kuivadel kohtadel, on rahuliku loomuga, ei puutu naljalt inimesesse ja eksivad sagedasti läbi lahtise akna tuppa; see tüüpus nimelt ongi, kes juhtuval korral haledat kiminat — kõminat teeb. Teised kimalased — keskmised ja väiksed — on rohkem vapsikate laadi, hästi kurjad, palju pererikkamad ja neil on sellepärast ka rohkem mett ja „leiba“ (vahaollust).

Kui ma kimalase kiminast ja mitte kõminast kõnelen, siis on mul selleks oma väljavaated: kimin on onomatopoeetilisem, aga ka häälteajalooliselt vanem ja algupärasem kui kõmin: nii siis kimalane, kimaline, ja mitte kõmalane. Kimalase nimi kuuluks siis igatahes ajajärku, kus keel oma esialgsed häälte puhtust alal hoides veel õ segast kõla tarvitusele ei olnud võtnud: Ühis-Soome ajal.

Eesti õ on Soome keeles harilikult kas a, e või o läbi esitatud, nii sõna = sana, õhtu = ehto, või = voi; aga vahel ka i läbi, näit. sõsar = šisar, hieroa = hõeruma (hõõruma), võeras (võõras) = vieras. Eesti keeles on sõna kõma (sealt frekventatiivne kõmin) õige tuttav. Dr. Weske andis J. Tülk'ile nõu seda sõna selle „Viisika õpetusesse“ üles võtta, kus Saksa tehniline mõiste „Resonanzboden“ kõmalae läbi on tähendatud. Kõma pidi aga Ühis-Soome ajal kima kõlanud olema, nagu praegugi veel Soome sõnakujude kimahtaa, kima hus, kima huttaa, kimakka, kimeys, kimeä tüvest näha ja mis kõik teravat, kiunuv-vinguvat häälitsemist avaldavad. Kui praegune Eesti keel kimalase asemel kõmalane tarvitaks, siis oleks igäihel ilma pikema jututa selge, kust see sõna oma alguse võtnud.

Ma ei tea, kas Sanskriti keelt sellepärast, et seal teiste keelte võrreldavad lühikesed e- ja o-häälikud selgete a-de läbi on esitatud, nooremaks tuleb pidada, kui siia maani arvati, igatahes on aga kindel ka häälitsemiseprotsessi seisukohalt, et a, i, u kui põhihääled iga algupäraselt vana keele puhtuse tundemärk on. Muidugi arvan ma teadvat, et Indo-Germaani sõnade võrdlustel alles hilisemal ajal Leedu keel oma auväärilisele

püsi paigale on upitatud, ja on ehk õpetlaste keskel endist entusiasmust vähendanud ka asjaolu, et nad tänapäev palju vähem rahul on tagajärgedega võrdleva keeleteaduse alal, kui nad aasta 40 eest seda arvasid: on uusi kahtlusi tõusnud!

Seligeri järve nime hindamises ei ole ma mitte tõendanud, nagu oleks Soome h Vene ж'ks muutunud, vaid siin võib teatava kombinatsiooni puhul Vene г vahest ж'ks muutunud olla, kuna г-häälik harilikudes Vene sõnades mitte e-hääliku ees ei armasta seista. Ja kui ka järele anda, et meie geograafiliste mõistete järele absurdne oleks järve harust, haarast rääkida — mäherdust loogilist järjekindlust vanad looduserahvad muidugi ei tarvitsenud kinni pidada — siis ei ole ammugi veel võimalik täpise selgusega ära määrata neid esialgseid ideesid, mis, ütleme, tuhande ja mõne saja aasta eest praegusest väga lahkuminevate orohüdrograafiliste tingimiste pärast sootu teised võisid olla. Kui juba 300 aasta eest joonistatud Rootsi kaardid meie vetest, soodest ja kuivast pinnast koguni teist keelt kõnelevad! Ja kui siin haara asemel vahest ka saari, saarros¹⁾ on esinenud? Võrreldagu kohanimesid nagu Soosaare, Metssaare, Riitsaare, Oissaare, Koiksaare jne. Venelane võis ju Soome nimesid laenates viimaste esialgsed ideed kaotanud või segi ajanud olla. Näituseks kutsuvad liht venelased teatava analoogia põhjal Viljandit sagedasti Финляндия'ks ja mõni venelane ei tee vahet sõna ласочка (pirk) ja ласточка (pääsukese) vahel, vaid ütleb mõlemal puhul ласточка.

Peerg (peeru), pird ja pirc (pirru) tähendavad kõik kolm, vähemalt Pärnu- ja Viljandimaal, põletamisepilbast (лучина, Pergel, esquille de bouleau, ~ de sapin), aga ka kangalõime lahushoidjat. Peerg oli varemalt kirjanduses ainuvõimuline, et aga tema casus obliqui kahe-mõttelist tüve esitavad, siis ei näi ta viimasel ajal poolehoidmist leidvat.

Kootsla resp. koonla sõna on isegi kaugel Püreeneides bas-kide keelest leitud.

Sõrmukka sõna võib nagu sõrmuski sõrmest tuletatud olla ja Permi šuri juures tuleks selle tüveline tähendus selgeks teha. Surnu ja surnuki kohta väike analoogiline võrdlus: isa = isak (võõrasisa); ema = emak (võõrasema); toht (kasel) ja tohik (marjavakake).

Ei tahaks uskuda, et nii(e)d Leedu poolt, niitsed, niits-med aga Vene poolt laenatud oleks. Mispärast kahelt poolt? Pealaen on kahtlemata niit, sellest on niid ehk niitsed adjektiivselt tuletatud: niitsed ehk niidised lõngad!

Ma usun ka, et Vana-Vene дѣхорь sõnast духъ on tekkinud, aga mispärast siis ka mitte Läti dukurs sõnast дукa (hais)?

1) Et Vene resp. Poola keele sisisejaid hääli mitte iga kord vastavalt ei kopeeri, näeme sõnadest почта (post) ja пашпортъ, паспортъ'i teisend, siin on с = ч resp. ш; võrdle Paris = Парижъ.

Kisseli nimi on muidugi Slaavi, s. o. Vene oma, kuid Eesti keele on ta Balti sakslaste kaudu tulnud ja on üleüldiselt, nimelt maa-rahva keskel, vahest ainult 30 aastat tarvitusel ja tähendab harilikult kuremarja-keedist. Mulle on mitmed vanemad inimesed rääkinud, et kui nad seda toitu „untsantsakate“ juures näinud, nad seda sagenenud vereks pidanud. Hapendatud kaerajahutoit, овсяной кисель, Hafermus, on Eesti keeli (kaera) kile ja ammusest ajast rahvale tuttav, peetakse aga jõukamates nurkades näljatoiduks. Rahva suus leidub veel sõnamäng: „Kile vile hapu roog!“ Läti suhrs Ullmanni sõnaraamatus on hapu muidugi sakslase meelest, kui see sõna tööraseks kohta käib: eine saure Arbeit verrichten; päristähendus oleks vahest kibe. Ka kama tähendus ei ole Ullmannis õigesti defineeritud. Kui see definitsioon Vene комы'le vastab, siis on Läti keeles selle tarvis hoopis teised nimetused.

Vahest jätkub selleks korraks.

J. Ratas.

*

Vastuseletuseks.

J. Ratas tähendab õieti, ma olevat talle „teatavat pealiskaudsust“ ette heitnud. Eeloleva kirjutuse puhul pean oma otsust veel kõvendama: mitte ainult pealiskaudsust, vaid ka teadmiste puudust võrdleva keeleteaduse alal ja mõndagi sellest järgnevat.

Asun üksikasjade käsitusele.

Dahl pro Dal on eksikombel kirjutusse pääsnud.

Vene лука, Alg-Slaavi lunka Indo-Euroopa algtüvi oli *l o n q = *l e n q, vrdl. Leedu l e n k t i = painuda, l a n k a = vibu. V. Preobraszenski Эт. слов. русск. яз. I 468. Algupärane *on + umbhäälik arenes Slaavi keeles o : ks, hiljemini Vene ja Serbia keeles y : ks, Leedu ja Läti keeles aga a n : ks. Tõsi, Vana-Preisi keeles on olemas sõna l u n k i s = nurk, Leedu keeles l u n k a u s i s = lontkõrvaline, kuid nende algtüvi oli *l e u k - = *l u k -, hiljemini infitseeritud n : ga. V. Buga Известия Отд. русск. яз. и слов. Имп. Ак. Наукъ XVII, 1, lhk. 34—35. Igatahes läheb nende sõnade tähendus Slaavi-Liivi l u n k a 'st lahku.

Leedu ainsuse nimetava lõpp - a s, Läti - s pole mitte „eufooniliselt tingitud“, vaid on Alg-Indo-Euroopa * - o s : nagu eelpool nägime, muutus Indo-Euroopa *o Balti keeliks a : ks.

Иго- sõna esimese silbi kohta olen ma praeguse Slaavi keeleteaduse aksioomiliselt kindlaks tehtud arvamise esitanud. Hr. Ratas aga ei suuda sellest nähtavasti aru saada. Soovitan talle ometi kord mõnest foneetika õpiraamatust järele vaadata, milleks muutub Indo-Euroopa *j u Slaavi keeliks!

Ekslik on seletus, Eesti õ : d vastavat Soome keeles i sõnus, nagu hieroa = hõõruda, vieras = vööoras jne. — siin on ometi tegemist diftongiga ie < *ēl (~ ē?, vrdl. ka Vadja vēraz).

Kimalane ~ kimin sõnade kohta olen arvamises, et siin on tegemist lihtsa foneetilise kokkulangemisega. Kui sõna kimalane tõepoolest onomatopoeetiline on, siis on ta igatahes mõne aastatuhande enne Eesti keele eraldumist tekkinud, nagu selle sõna minu eelmises kirjutuses esitatud õige laialine etümoloogia tõendab.

a, i, u pole mingisugused „põhihääled“ ega „iga algupäraselt vana keele puhtuse tundemärgid“. Indo-Euroopa keelefoneetika tunneb algvokaalidena a, e, o: d, kuna i, u, r ja l sonantideks nimetatakse, sest et nad kord täishäälikutena, kord umbhäälikutena esinevad: i = j, u = v.

Seliger-nime puhul filosoferib J. Ratas jällegi enamj kui tarvis. Esialgu oletab ta Vene г ж:ks muutumist, ainult nähtavasti hiljemal ajal kui prof. A. S. Sobolevski. Siis aga toob ta argumentatsiooni Soome sõna saari, saarros, mis eelmisele risti vastu käib ja iseenesest väga kahtlane on, pealegi, kui meie teame, et näit. Soome Suosaari Vene keeles Шушары kujul esineb. Vene kõlav ж ei või ju ometi Soome-Eesti kõlatumast s:st tekkida!

Et peerg (gen. peeru) ja piird (gen. piira) Pärnu- ja Viljandimaal ühte ja sedasama tähendavad, näitab ainult nende sõnade tähenduste hilisemat segiminekut, sõnakujude lähida sarnasuse tõttu.

Koonal-sõna kohta oleks pidanud tooma baskikeelse vormi ehk vähemalt sellekohase tsitaadi.

Sõrmukka ja sõrmus tulevad täielikult lahus hoida, tähenduste pärast. Kõige rohkem võiks oletada sõrmus-sõna analoogia mõju, kuid seegi on vähe tõenäitlik.

Niied, niitsed ja niit tulevad lahus hoida omade sõnakujude tõttu: esimene on laen Leedu keelest, teine ja kolmas Vene keelest. Seletus niitsed < *niidised (lõngad) on naiivne.

Lätiduka ‚hais‘ näib laen olevat Vene sõnast духъ, sest foneetiliselt vastab Indo-Euroopa algtüve *dhous- Läti keeles sõna dausos ‚õhk‘. Igatahes ei muutu Indo-Euroopa *s Läti keeles kunagi k:ks, küll aga Slaavi keeltes u, i, r, n järele x:ks, millest saadi laenu kaudu Läti k, nagu Ida-Läti pazuka < Vene па́зуха. V. Iljinski Звук х в славянских языках 28—30.

Sõna kiissel tähendab Peipsi pool just kaerakilet, on seega algupärane laen Vene poolt. Sama sõna tähenduses „kuremarja keedis“ võib teistkordne laen olla Balti sakslaste kaudu.

Läti surs on muidugi laen mingisugusest Ala-Saksa sõnast; vrdl. Saksa sauer, Vene сыро́й.

Huvi keeleliste küsimuste vastu on kiiduväärt, kuid sellest üksi on vähe! Kantagu hoolt ka kriitiliselt omandatud teadmiste eest, kui mitte puhta teaduse mõttes väheproduktiivse dilettandi tänamatut osa ei taheta etendada.

V. Ernits.

Teated.

Fr. Tuglas'el on kogu novellisid trükivalmis. Käsil on tal esseedevaliku kokkuseadmine A. H. Tammsaare, Mait Metsanurga, O. Luts'u ja Artur Waldes'e töödest.

A. H. Tammsaar'el on kaks uudisjuttu „Varjundid“ „Noor-Eesti“ kirjastusel ilmumas, niisamuti „Kärbes“ „Maa“ kirjastusel.

Aug. Gailit on pikema romaani „Muinasmaa“ kirjutanud, Joh. Üksi samanimelise muinasloolise näidendi 5 vaatuses.

Marie Under'il on „Sonetid“ ja Henrik Visnapuu'l kogu luuletusi trükivalmis.

*

Tallinnas on uus kirjastuse-osaühisus „Ilo“ asumisel. Muu seas mõtleb ta sügisel hulga [kirjanikkude kaastegevusel suurema albumi välja anda.

*

Anna Haawa on Goethe kurbmängu „Egmont'i“ ja Shakespeare'i „Suveöö-unenäo“ seotud sõnes Eesti keele tõlkinud.

Juunikuul hakkas August Toomingas (Kusta Toom) Viljandis uut kunsti-, teaduse- ja poliitika-ajakirja „Tõrvikut“ välja andma. Aastas ilmub 6 numbrit.

Maikuust saadik ilmub Tallinnas Eesti sõjaväeliste häälekandja „Eesti Sõjamees“, J. Juhtund'i toimetusel.

Eesti Näitlejate Liit kavatses teatri-ajakirja „Eesti Näitlejate Liidu Teataja“ välja anda hakata.

21. juunist saadik ilmub Peeterburis „Pealinnateataja“ suuremas ajalehe-kaustas ja kannab nime „Vabadus“.

*

Tallinna Eesti Kooliõpetajate-seltsi ja Eestimaa Rahvahariduse-seltsi eestvõttel avati 29. mail Tallinnas Eesti rahvaülikool. Esialgu töötab seal üksnes õigusteaduseline osakond. Sügisel avatakse ka teised osakonnad. Ettlugemised Eesti keeli.

*

21., 22. ja 23. mail peeti Kubanimaal Livoonia asunduses S. Someri juhatusel esimene Kaukaasia ja Lõuna-Venemaa Eesti asunduste kongress ära. Kuidas asundused omapäraseks ühemeelseks edasiarenemiseks poliitikalisel, majanduselisel ja hariduselisel peaksid liituma ja endid korraldama, selle kohta tehti kongressil hulk resolutsioonid. Töö arendajaks valiti iseäraline büroo.

*

20.—23. juunini peeti Tartus teine haridusekongress ära, mille päevakorras olid järgmised küsimused: kool ja kirik, kooliõpetajate palgaküsimus ja rahvakooli õpetöö üksikute ainete kaupa.